

OB OSEMDESETLETNICI DR. IVA JUVANČIČA

V Novi Gorici so v začetku decembra 1979 v najbolj ustrezni obliki praznovali osemdeseto obletnico rojstva dr. Iva Juvančiča. Goriški muzej mu je namreč posvetil 6. številko Goriškega letnika, ki je izšel kot »Juvančičev zbornik« in med drugimi prispevki obsega tudi obsežno slavljenčevo bibliografijo. S to pobudo je ta eminentna primorska ustanova le dala vse priznanje človeku, ki je vse svoje življenje posvetil uveljavljanju lastnega naroda na kulturnem in znanstvenem področju. Veliko število ljudi najrazličnejših svetovnonazorskih gledanj in pojmovanj se je na ta dan, ob predstavitvi zbornika, strnilo z ljubeznijo in spoštovanjem okrog slavljenca ter mu čestitalo k lepemu jubileju. Ob predstavitvi in v prisrčnem vzdušju kasnejšega obujanja preteklosti so se tkale niti Juvančičevega življenja, razpetega med rodno Primorsko in adoptivno Kranjsko, med Gorico in Ljubljano, med dvema mestnima sredinama, kjer je slavljenec izoblikoval svoje lastno življenje.

Rodil se je v Bovcu 5. XII. 1899 ter odraščal v času krepkega narodno buditeljskega vzdušja v tem kotu pod Rombonom. Šolal se je v mestu ob Soči, kjer se je leta 1912 vpisal v prvi razred slovenske paralelke na goriški gimnaziji. V Gorico se je povrnil po opravljenem doktoratu iz teologije v Innsbrucku. Bilo je to 1927. leta, v času najhujšega fašističnega zatiranja, ko je bila slovenščina izbrisana iz vsega javnega življenja in ko so z najrazličnejšimi metodami stregli po življenju našega naroda. Takrat in pozneje je dr. Juvančič z veliko širino in osebnim pogumom poučeval, izobraževal in vzgajal generacije mladih, ki so našli pot v goriško semenišče. Nadškofijska gimnazija, kjer je bil slavljenec vrsto let najprej prefekt, nato še podravnatelj, je marsikateremu revnemu kmečkemu sinu odpirala pot v visokošolske študije. Prav malo semenišče je v zdvižnem svetu fašizma postalo oaza omikanega sožitja med tam živečima narodoma. S strpnostjo in odprtostjo je profesor Juvančič približeval italijanskim dijakom slovenski jezik in kulturo. Slovenske fante pa je še posebej navduševal in jih učil o slovenski književnosti, o njihovi preteklosti in jim dajal vse tisto, za kar jih je fašizem prikrajšal. Na hodnikih, v avli in v predavalnicah so se dijaki v živem in glasnem krogu zbirali okrog učitelja, ga poslušali, z njim diskutirali ter ohranili vero v lastno samobitnost in v lastno narodno pripadnost. Razvil je med to mladežjo močno misel o vztrajanju, o odporu, misel, ki jo je parafrazirano objavil v razpravi »Kristus in galilejsko osvobodilno gibanje«.

Vse to delovanje pa še pridige pri Sv. Ignaciju v Gorici niso bile po godu višji cerkveni lokalni hierarhiji, ki je kljub deklarirani avtonomiji cerkve paktirala in se povezovala s fašističnim režimom. Tudi med zadnjo vojno je dr. Ivo Juvančič trdno stal na pozicijah ostrega odklona vsake oblike domobranstva in belogardizma. Leta 1945 se je jasno izrekel za novo Jugoslavijo in njene pravične meje. Vse to je nadenj priklicalo temne oblake vatikanske reakcije ter škofov A. Santina in C. Margottija. Opustiti je moral svoje mesto, saj so mu predpostavljeni zamerili javno izjavo v korist nove Jugoslavije. Še kot duhovnik je sodeloval kot ekspert na Pariški mirovni konferenci (junij—september 1946), konec istega leta pa se je preselil v Ljubljano, kjer je delal na Znanstvenem inštitutu vlade LRS.

S tem je dr. Juvančič v nekem smislu nehal z ustvarjanjem zgodovine, postal pa je njen proučevalec in raziskovalec. Ko so februarja 1948 razformirali Znanstveni inštitut, je dr. Juvančič prevzel v Muzeju narodne osvoboditve LRS italijanski okupacijski arhiv, katerega je tudi zgledno uredil. Vpogled v arhivalije ter iskanje odgovorov na vprašanja, ki so bistveno vplivala na njegovo življenje in na življenje naroda, kateremu je zavestno in hote pripadal, so ga privedli do tega, da je začel od leta 1949 dalje proučevati zgodovino NOB na Primorskem. Izhajati so začele njegove študije kot »Borba Slovenskega primorja za svobodo«, »Slovensko primorje v osvobodilnem boju«, »Slovensko primorje v NOB 1941—45« in druge, ki so vse do danes ostala temeljna dela za preučevanje narodnoosvobodilnega boja na Primorskem. S posebno pazljivostjo se je slavljenec posvetil proučevanju narodnoosvobodilnega gibanja v Beneški Sloveniji. V svojih delih je prikazal množičnost tega gibanja v Benečiji, še posebej pa je poudaril vlogo slovenske duhovščine pri narodnem in socialnem prebujanju Slovencev na zahodnem robu slovenskega geografskega prostora.

Razprave, članke in študije je jubilant vseskozi objavljial tako v osrednjih slovenskih revijah kot v zamejskih periodičnih publikacijah. Vse to pa je bilo, kljub

disperzivnosti, le sad njegovega dela in zavesti, da je treba najnovejše izsledke zgodovinopisja posredovati širšemu krogu bralcev.

Od leta 1957 do upokojitve je dr. Juvančič delal na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, najprej kot vodja knjižnice in arhiva, nato pa kot znanstveni sodelavec na zahodnem oddelku. Tu je njegovo delo, v okviru raziskovalnega programa Inštituta, seglo na področje študija korenin iredentizma (»Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije«) in fašizma, katerega je uokviril v meje avtoritarnega režima s poudarjenim socialnim brezpravjem, z močno tendenco po narodnem genocidu neitalijansko govorečih državljanov (»Drugi trščanski proces i njegova politička pozadina godine 1940—45«). Z razpravo, ki je ostala v rokopisu (»Stališče KPI do slovenskega narodnega vprašanja v razdobju med obema vojnama«), je posegel v jedro nacionalnega vprašanja v optiki najmočnejše italijanske delavske stranke. Slavljenca je vseskozi pritegoval študij velikih masovnih gibanj, ki so vplivala na zgodovinske dogodke v tem in v prejšnjem stoletju. Zato se tudi ni izognil temam iz cerkvene zgodovine in katoliškega gibanja v Furlaniji-Juljski krajini. Z jasno analizo je obdelal Margottija, Sedeja, Fogarja in druge, ki so bili ali žrtve ali pa sopotniki fašizma, ter s tem za desetletje in več prehitel proučevalce cerkvene zgodovine iz sosednje Italije.

Kot vesten in zavzet spremljevalec vsega, kar je izhajalo na področju zgodovinopisja na tej in na drugi strani meje, je slavljenec redno in včasih tudi polemično objavljajl ocene knjig in razprav. Te ocene so večkrat prerasle golo recenzijo ter bralca usmerjale v kritičnost raznoraznih zgodovinskih polresnic. 190 bibliografskih enot in več kot 30 let plodnega raziskovalnega dela uvrščata dr. Iva Juvančiča med ugledne slovenske znanstvenike in kulturne delavce. Z velikim zanosom se je ukvarjal s polpreteklo zgodovino Primorske, torej s časom, polnim dogodkov, ki so bili večkrat usodepolni za tamkajšnje prebivalstvo. Prav tem ljudem je dr. Juvančič posvetil veliko večino svojega plodnega življenja.

Boris Gombač